

Studier Kritiker och Notiser.

Literär Tidning.

N° 27.

Lördagen den 6 September

1845.

Lunds Domkyrka.

Replik.

En Insändare, som i Morgonen blandat den för flera år sedan i Lunds Domkyrka widtagna förändringen, har med anledning af en tillrättwising ytterligare tagit till orda i samma Tidning Nr 62. Han skulle, säger han, lemnat vårt svar utan afseende, om han ej manades att gendriswa de mångfaldiga irringar, hwarpå det öfwerlödar. Han tror sig deri finna en ton af öfwerlägsenhet, som han anser såsom en brist på bättre försvarsmedel. Han förmodar öfvega föga förfäste på den kyrkliga byggnadskonstens fält, beklagar, att den yttligaste dilettantism får gå och gälla för verkelig kunskap häruti, emedan det arkitektoniska studium är, såsom han påstår, så föga i vårt land utbredt, att det är en ren sällsynthet träffa någon, som dermed befattar sig, och han önskar slutligen mindre sjelfförtroende och ett humanare skrifsätt.

Om man vill göra sig mödan att jemföra Anm:s första artikel, hwarj han i en afgörande ton förklarar den widtagna förändringen vara en vandalism föranledd af ofunnighet, och den wederslägning, som härpå följt; så torde man ganska lätt finna, hwilkendera af öfve båda har i brist på antagliga skäl öfwergefwit en lugnare hållning. Skulle Anm. uppriktigt ifrå, såsom det tyckes, för våra herrliga medeltidskyrkors råddande från ytterligare vandalism, så äro wi båda fullkomligen ense i sjelfwa hufwudsaken, och är han lika skild såsom wi från all personlig hänsyftning i afseende på den widtagna förändringen, så torde denna skriftwerling bli, såsom han önskar, trefligare och icke få benämning af en strid, såsom han kallat den, utan snarare af en lek, hwilken möjlighwis torde medföra någon nytta. Under denna förutsättning lärer

det intressera Anm., att hans sednare artikel tages i närmare stärfådande; ty han skall förmodligen fåna sig, om det kan wisas, att förändringen i Lunds domkyrka för ingen del kan betraktas "såsom en ej nog beklagenswärd framfart, hwarpå han icke kan utan sweda tänka."

Sela denna fråga beror hufwudsakligen derpå, huruwida det kan ådagaläggas, att skiljomuren, som stått emellan kyrkans kor och hufwudskepp, varit ursprunglig eller icke; ty om den varit en sednare tillsats, borde naturligtwis en sådan borttagas för att återställa kyrkans ursprungliga helhet. Det är ledsamt, att Anm. så föga fattat de skäl, som blifwit härför anförde, att han twertom påstår desamma bewisa motsatsen. Att en korutwidgning blifwit widtagen, hwarigenom Konungens och Drottningens stolar blifwit förstörde och en nischfördjupning wid skiljomurens rifning funnits i kryptans westra sidomur, skall efter Anm:s förmenande bewisa, att här varit en annan ursprunglig skiljomur än kryptans förhöjning öfwer korets golfplan. Alltså måste berörda korutwidgning med några ord ytterligare åskädliggöras. På 25 fots afstånd från kryptans westra sidomur, hwarpå de twenne östligaste hufwudpelarne hwila, war den borttagne skiljomuren uppdragen mellan de twenne östligaste bispelarna. Dessa twenne murar förenades med fyra korshwalf, som hade lika höjd med korets golfplan. För insläende af samma korshwalf hade den ursprungliga nischfördjupningen, som wid rifningen påträffades i kryptans westra sidomur, blifwit igenfylld, hwaremot intet spår förmärktes dertill, att denna sidomur fått någon förökning i dess bredd. Den stora prydbliga nischfördjupningen, som inrymt Konungens och Drottningens stolar, igenfanns således icke i skiljomuren utan i sidomuren. Ganska wäl behållna lemmingar efter ursprungliga trappor, som wid hwarje sida om denna

nichfördjupning uppledt ifrån hufwudskeppet till mellanforet, slutade sig till samma sidomur. Då således ifrågawarande nichfördjupning uppledt från hufwudskeppet till mellanforet, slutade sig till samma sidomur. Då således ifrågawarande nichfördjupning infattades i kryptans ursprungliga sidomur, som höjer sig 8 fot öfwer hufwudskeppets golfplan, och afstånden mellan densamma och närmaste hufwudpelare intogos af sidotrappor; så väcker det skäligen förundran, att Anm. will mellan hufwudskepp och kor finna en annan skiljomur än kryptans höjning, som ursprungligen begränsar tvårbyggnad och långhus. Alltså har här icke ursprungligen funnits någon annan skiljomur än den, som ännu finnes, nemligen kryptans westra sidomur. Huru Anm. kunnat möjligen föreställa sig, att Erkebiskopen Erlandsen förökta murens tjocklek för att deruppå uppföra en lättare för kyrkornas, kan endast förklaras på det sätt, att Anm. saknat begrepp om huruledes forutwidgningen verkställdes.

Lyckligtvis finnas öfwer alla dessa förhållanden noggranna ritningar, hvilka blifwit behörigen granskade och således äga witsord. Men för att dock ytterligare fulltyga, att skiljomuren ingalunda varit ursprunglig, bör dess anordning i förthet omnämnas. En genomgång å midten hade halfrund betäckning, hvars yttersta bäge uppbars å hwarje sida af fyra kolonner med smala skast samt gemensam bas och kapital. En nichfördjupning å hwarje sida härom hade spetsig betäckning, som understöddes wid hwarje sida af tvenne kolonner äfwen med smala skast samt gemensam bas och kapital. Ett listwerk med 6 tum höjd och 4 tum utsprång krönte denna skiljomur, som föröfrigt war alldeles slät. Kolonner och bågar och en liten del af samma skiljomur bestodo af sandsten, allt det öfriga af idel tegelsten med kalkputs. Då kyrkan till alla sina ursprungliga delar är i ren rundbågsstil och uppförd af idel sandsten utan anputs; så lærer det vara temligen klart, att skiljomuren, som wisade en blandning af rund- och spetsbågsstil och till största delen bestod af putsad tegelsten, icke war ursprunglig. Hårtill kommer äfwen den omständigheten, att de pelare, mellan hvilka skiljomuren war uppdragen, wisade flere eldska-dor å de murytor, som undandöljdes af densamma. Det lærer alltså ej kunna bestridas, att merberörda skiljomur tillkommit efter kyrkans första härjande elds-wåda, hwarunder takhwalfwen instörtade, hwilken händelse inträffade under Erkebiskopen Erlandsens närmaste företrädare Uffo. Det torde nu tillåtas öf att

åter fråga, om Anm. önskar flera bewis derför, att den risna skiljomuren icke varit ursprunglig. Då emellertid skiljomurar finnas i ganska många kathedraller, påstår Anm., att sådana funnits allestädes; men han tillägger listwål, att de stundom företrädades af gallerwerk af träd. Nå wäl, kunde icke ett sådant här varit uppsatt öfwer nichfördjupningen å kryptans sidomur med genomgångar för ofwanberörda sidotrappor? Men här måste fasthellre kryptans westra sidomur betraktas såsom tillräcklig afstängning, och detta skall nedanföre ådagaläggas.

Hwad Anm. framställt för att enligt sin mening wisa hufwuddragen i Westerländska kyrkobyggnader under medeltiden, tyckes wid närwarande fall wara så föga bewisande, att det icke påkallar någon närmare granskning, hwilken jemwål skulle här leda till alltför stor widlyftighet. En sådan granskning är defutom öfwerslödig, enär enhwar, som intresserar sig för en dylik fråga, finner den ganska wäl utredd i flere förtjenstfulla konsthistorier, som lärde konsthistorikare utrikes offentliggjort. Att emellertid Anm:s framställning i berörda affeende fordrar åtskilligt beriktigande, att ej nämna tillägg i ganska wäsentliga delar, lærer nog samt inses deraf, att han säger: "Domen i Cöln, Magdeburg, Raumburg, Haselberg (?), Silbesheim, Döna-brück, Althames (?) — Cathedral d'Abby, Chartres (förmodligen Alby, Chartres), Amiens — Catedralen i York, Salesbury, St Georgs Kapell i Windsor &c. &c. med hvars widare uppräknande man skulle fylla en hel tidnings spalter. — Nå man nu härmed jemföra Lund's Domkyrkas förra grundform och inredning — och man skall finna den fullkomligaste öfwerensstämmelse dem emellan." Till följe af sådana jemförelser äro kyrkor, som med eller utan kryptor och med eller utan sido- och forkapeller ha fem, trenne eller ett skepp, tvenne, en eller ingen tvårbyggnad, fem, tre, tvenne eller ett torn, tvenne, en eller ingen foromgång, tvenne eller ett kor, halfrundt eller sju- fem- eller tresidigt forslut, kyrkor, som ha ingen absis, eller i dess ställe rak altarwäg och hwilka äro uppförda i rundbågs-, öfwergångs- eller spetsbågsstil, och hwilka i affeende på byggnadstid åtskiljas såsom domen i Raumburg och S. Georgs kapell i Windsor hela fyrahundra år, alla fullkomligt lika till grundform; såwida uti deras inredning funnits eller finnes Anm:s nota *characteristica*, en skiljomur mellan skepp och kor. Den der har något redigt begrepp om medeltidens heliga byggnadskonst och dess högst skiljaktiga skap-

lygne under olika perioder och i särskilda länder läro nogsamnt inse, att ett dylikt påstående eger ej, för att begagna några ord af Anm., som önskar ett humanare skriffätt, "ett enda från byggnadskonstens historia hemtadt skäl för sig och röjer en fullkomlig obekantskap dermed och en total brist på omdöme i dithörande ämnen." Däsa yttrar Anm. sjelf: "Man finner och exempel på att des (nemligen skiljomurens) ställe blifwit företrädt af ett rikt gallerwerk af träd." Skall då det tagas såsom en nota characteristica för kyrfors fullkomliga likhet i grundform, att de ha eller icke ha sådana skiljomurar; så följer påtagligen deraf, att några kyrfor, som äro mest skiljaktiga i sin hufwudanordning skulle vara alldeles lika, då andra, som till alla delar för öfrigt harmoniera, woro alldeles olika. Med den såfallade Byzantiska eller Romaniska stilen d. ä. rundbågsstilen blef den gammalchristliga basilikans alldeles arkitektoniska inrättning i afseende på förinredning upphäfwen, hwaremot twärbyggnad med utsprång anlades, hwilken i anseende till en underliggande krypta fick betydlig höjning öfwer hufwudskjettets golfplan och utgörande ett rymligt Sanctuarium afföndrades från nedra kyrkan genom sin höga bröstningsmur, hwarjemte trappor uppdrogos. I mindre kyrfor, tillkomne under rundbågsåldern, anlades inga kryptor, men dremot anbragtes smala triumfbågar mellan skeppen och koren, så att skiljomur icke ens kunde här användas. Man jemföre härom J. Kreusens Dombriefe. Ett helt annat förhållande inträdde med den såfallade Germaniska eller spetsbågsstilen. Kugler anförer såsom en hufwudförändring forets nyssberörda skarpt uttalade afföndring från de öfriga byggnadsdelarna. Man undwel nu, säger han, nästan utan undantag med utestutande af kryptan en påfallande korrymbdens upphöjning, hwaremot man började synnerligast i den utbildade spetsbågsstilen att beständare afföndra kor och skepp, nemligen med en så kallad Lettner (Lectorium) som ersatte Ambon. Denna Lettner war en skiljomur mellan hufwudskjettets twenne östligaste pelare. Redan Stieglig har anmärkt, att dylika skiljomurar egentligen tillhöra kyrfor i spetsbågsstil, och om en skiljemur finnes i en kyrka från rundbågsåldern, är den således der en sednare tillsats. Häraf torde nogsamnt inses, att emedan dylika skiljomurar finnas i de kyrfor, som Anm. uppräknat, af hwilka likwäl de allrafleste äro i spetsbågsstil, deraf ingalunda bewises, att en sådan forastängning owillkorligen måste äfwen funnits i Lunds domkyrka, hware kryptans westra sidomur affiljt

kor och skepp. Att Anm. i första rummet anført domen i Köln såsom ett bewis för detta sitt påstående, wäcker billigtwis förwåning, då det blifwit i sednare tider så mycket skrifwit om denna märkwärdiga byggnad, att tillockmed en dilettant i byggnadskonsten borde ha derom ett redigare begrepp. Den berömde S. Boisserie har i sin Geschichte und Beschreibung des Dom von Köln 1842 s. 53 wifit, att der, hwarest, wid fulländning af domens kor en enkel interimsmur blifwit uppdragen, skulle i öfwerensstämmelse med samtidiga domkyror en skiljomur med en hufwudgång på midten fått sin plats. Att sjelfwa förbyggnaden, den enda, som blifwit fulländad, haft en inre skiljomur, hwilken blifwit i förra seklet bortbruten och ersatt med ett illa passande gallerwerk, kan så mycket mindre tjena såsom en jemförelse med den risna skiljomuren i Lunds domkyrka, som sistberörda skiljomur icke haft sin plats långt upp i choret, ja icke ens mellan hufwudskjettets östligaste hufwudpelare, utan 25 fot längre i wester, och således warit en betydlig inkräftning af desamma; ett förhållande, hwilket ingalunda kunnat ega rum i domen i Köln, hwilken aldrig haft och ännu ej har något skepp, hwartill man först i sednare åren lagt till en betydlig del grunden och beräknat hela byggnadens fulländning att uppgå till 6,000,000 Thaler.

Mången torde anse det redan anförda vara tillräcklig wederslägning; men ett och annat återstår, som skäligen påfallar någon belysning. Anm. påstår "en kröfning af kyrkans sydbästligaste hufwudpelare wara ett alldeles otänkbart fenomen, och han anser, att 2 fots inhuggning af desamma hafwa warit af alldeles ingen betydelse, hwilket, såsom han säger, bäst bewisas deraf, att desse pelare burit sin börda genom sekler, samt att, om jernwigten mellan hwalf och mottryck warit stör, det är då till döden lagdt och står icke och besinnar sig." Detta är sannerligen en afgörande ton, och kunde synas mången förkrossande. Låtom öf nu efterse, om detta bestämda påstående har någon grund i werkligheten. Har Anm. aldrig närmare betraktat någon af våra ganska många kyrfor från rundbågsåldern, hwilka ursprungligen försedde med basiliketal sedermera fått stenhwalf i spetsbågsstil. De allrafleste kyrfor, som ej warit uppförde för bärande af takhwalf, wisa å fina omgifningsmurar betydlig utåtlutning, hwilken mångensstädes är i tilltagande. Ho känner icke, at ett takhwalf blifwit mycket illa inslaget, om det genast instörtar, samt att månget takhwalf, som småningom

remnat, först efter århundradens förlopp rasar. Detta var händelsen med Dalby kyrka, som är något äldre och till storleken varit nära lika Lunds katedral. Dalby kyrkas pelare wisade krökningar och hennes takhwalf sprickor, till följe hwaraf man hos Konung Carl XI bönföll om medel för en iståndsättning, hwilka utblefwo. Sedan har samma kyrka långt härefter wid tvenne särskilda tillfällen instörtat; så att nu endast en tredjedel af densamma är i behåll, och denna qwarstod har å södra pelarraden 1 fot 3 tum öfwerlutning, och skulle kanske snart nog sammansörtat, om ej en stark spännbåge enligt medeltidens konstruktion blifwit för så är sedan fastad deremot. Men låtom öf fasthålla sjelfwa frågan, huruvida de östligaste hufwudpelarne i Lunds Domkyrka kröft sig, och huruvida desamme behöft säker tillmurning af den betydliga del, som varit borthuggen.

Den sydöstligaste hufwudpelaren hade 1834 å midten af östra sidan $5\frac{1}{2}$ tum samt wid lika höjd å norra 3 tum krökning. Den nordvästligaste hufwudpelaren hade å östra sidan 5 tum, å södra $2\frac{1}{4}$ tum krökning. Efter kalkputsens afhuggning yppades betydliga sprickor å pelarnas beklädnad och mellanfyllningen hade sådana ihåligheter, att ett brinnande ljus fatt till en spricka utsläctes genom luftdrag nedifrån uppåt. Orsaken till dessa högst betänkliga bristfälligheter härrörer deraf, att kyrkans pelare äro liksom de omgifningsmurar uppförde af en beklädnad af sandstensqwader, hwilken blott håller från 6 till 12 tum i tjocklek och som varit utan alla inspringande bindstenar sammanbundne med flena nu till största delen alldeles förrostade jernklammer. Mellanfyllningen utgöres af sandstensstycken, som varit odugliga till eller affallit wid qwaderstenens huggning. Det murbruk, man begagnat, har alltför liten tillsats af mursand, hwadan det är så löst, att desamma wid öppnande af större fogar somligstades utrinne. Om wi nu besinna, att de hufwudbågar, hwilka uppbära hufwudskjettens omgifningsmurar samt tvärbyggnadens westra sidomurar, stödsja sig mot midten af de östligaste hufwudpelarnes motswarande sidor; så är det temligen klart, att de ansenliga murmassor, som hwila på dessa bågar, skola i olika riktningar inåtspanna ifrågawarande pelare, om tillräcklig motståndskraft saknas. Wid kyrkans uppförande har man också mycket wäl insett nödwändigheten af dessa pelares förstärkning. Man har då inlagt i de grofwa murarna ankarbjelkar af ek, hwilka hållande 12 tum i fyrkant sträckt sig ifrån pe-

larna längsöfwer de bågar, som fasta sig deremot. Men efter dessa ankarbjelkar märktes wid pelarnes iståndsättning endast några högst ringa stycken, allt det andra war alldeles förmultadt. Då härtill kommer, att de sydöstligaste hufwudpelarne ha hela 15 qwadratfot mindre grundrymd än de fyra westligaste, emedan man welat i möjligaste mätto bespara forets utrymme; så är orsaken till ofwanberörda swaghetstillstånd uppenbar. Remnor å murarna öfwer de närmaste hufwudbågarna ha efter gjorda mätningar en widd, hwilken alldeles öfwerensstämmer med de sydöstligaste hufwudpelarnes krökning. Då alla dessa förhållanden blifwit wid tvenne hållna syner 1834 utredde och då dithörande handlingar förwaras i Domkyrkorådets protokoller, och då jemwäl de nöjaktigaste ritningar häröfwer finnas, så lærer Ann. medgifwa, att han icke bort utan besinning förklara de omnämnda krökningarna såsom en *orimlighet*. Han säger, att stötter eller pelare af träd kunna krökas. Är en sådan möjlighet ett bewis derpå, att dylika stöd af murwerk, hwilka för hårdt anlitas, ej kunna, helst om de äro med mindre omsorg uppförde och under flere århundraden förswagade, göra desamma? Men, tillägger han, "hufwudbågarnas inåtspanning upphäfwes af forhwalswets utåtspanning." Har då Ann. ej gifwit sig tid att eftersinna, det hufwudbågarna ha sina wederlag i och werka emot midten af dessa pelare, då forhwalswets skiljobågar hwila på och werka emot deras öfwersta ända? Att han icke besinnat detta, wäcker förundran, emedan det är en wanlig anordning i hwarje kyrka, hvars långhus är tre- eller flerfjeddigt med dubbelt högre mellan- än sidogångar, samt hvars tvärbyggnad är lika hög som mellangången. Då Ann. säger, att pelarne burit sin börda genom sekler, hwilket de wisferligen icke skulle gjort, och tillägger, det är då till döden laggt och står icke och besinnar sig genom århundraden; så wisar sig dock här såsom annorstädes ett helt annat förhållande. Man finner nemligen wid närmare granskning af de flere tum stora sprickor, som motswara de östligaste hufwudpelarnes krökning, att dessa sprickor blifwit flera gånger tillstrufne och derefter utwidgat sig. På några ställen, som blifwit igensyllda med ett eget slags murbruk af gråfalk och owanlig grusblandning, som endast förekommer i alla de widlyftiga förbättringar, hwilka en Nederländare mellan åren 1513 och 1527 verkställde å kyrkan, wisar sig, att sprickorna från denna tid utwidgat sig en hel tum. Det lærer alltså icke bestridas,

att jernwigten länge varit genom hwalstryckningen förörd, och att ett sådant förhållande under sekler fortfarit, utan att såsom Anm. säger: "det då är till döden lagdt." De farligaste sprickorna blefwo 1834 omsorgsfullt igenstrukt och asputsade. Dessa sprickor började dock åter wisa sig, så att hela deras gång tydligen 1839 märktes på anputsen, hwarföre grofwa jernstänger med ankarskrufwar då inlades, och sedan denna tid har ingen ytterligare öppning funnat någonstädes skönjas. Wi wäga således tro, att 2 fots inhuggning i dessa pelare varit högst oklof, och att Anm. som anser "den af alldeles ingen betydelse," torde efter ofwanberörda upplysningar få en annan öfwertygelse. "Den ofunnige, yttrar han, är ofta djers, emedan han icke wet hwad han gör." Man kunde ju härtill lägga att han icke wet hwad han förkunnar.

"Efta orimligt säger Anm. som pelarnes kröfning, är det påstående, att icke de ganska bastante hwalshwen i kryptan med sina korta och starka pelare skulle utgårdat trycket af en mur 2 fot tjock och 12 fot hög. Hade de icke mäktat det, tillägger han, så hade wisserligen äfwen de långt för detta uppsagt tjenstgöring". Småqwicka infall wilja föga förflå, när allwarliga undersökningar erfordras för att inse och ådagalägga det rätta. Kryptan, som sträcker sig under hela twärbyggnaden, forqwadraden och forutsprånget, betäckes med takhwalf, som hwila på sex pelare och aderton kolonner. Att dessa takhwalf icke varit beräknade på uppbärande af några så grofwa murar som de twenne, hwilka varit af tegelsen uppdragne för att affstånga mellan- och sidoforen från hwarandra, är deraf uppenbart, att desamma bestå af mycket lös kalktuff. Att samma mellanmurar haft ganska menligt inslytande på kryptans takhwalf, fulltygas deraf, att hon war 1513 i hög grad förfallen, Då Erkebiskopen Birger med stor kostnad lät genom en utlänning iståndsätta henne. Sanningen häraf läwer ej kunna betwislas, då denne Erkebiskop uti ett stiftelsebref, som ännu finnes i original, intygat ett dyligt förhållande, och en berömd författare, som lefde kort derefter, säger, att kryptan på berörda tid hotade med instörtning (pæne collapsa). Kryptan, som efter reformationen varit en längre tid wanwårdad, har nu påfallat en hufwudsafklig förbättring. Det har nu wisat sig wid kalkputsens borthuggning, att de pelare, hwarpå forets mellanmurar hwilat, betydligen remnat, och att dithörande föreningsbågar genom tryckningen fått flere krossade stenar och

hwalstuforna högst betänkliga sprickor. Ingen lärer således wilja efter dessa upplysningar bestrida nödwändigheten af berörda mellanmurars borttagande; sednare tillsatser, som mera wanställde än prydde kyrkans högför. För öfrigt wisa kryptans både pelare och kolonner dels i anseende till fotställningars och basers sönderwittring, dels takhwalshwens påtryckning en betänklig sättning, som efter noggranna afwägningar somligstädes befunnits utgöra hela 7 tumers sänkning. Anm. torde tillfölje häraf medgifwa, att kryptans pelare och kolonner, för att bruka hans konstspråk, redan för trenne sekler sedan begärt sitt affsed, och att desamme nu allwarligt erinrat derom. Wi wilja dock hoppas, att deras "tjenstgöring" skall efter skeende iståndsättning ännu fortgå några århundraden. Emellertid ha flere kolonner, hwilkas grundstenar och baser bestående af lös sandsten woro sönderwittrade, måst nedtagas och blifwit på nya grundstenar och baser af huggen gråsten åter uppsatte. Huru en dylig nedtagning och återuppsättning af en kolonn kan utan något slags menlig inverkan å de fyra takhwalf, som hwila derpå, verkställas, torde måhända icke stå i Anm:s "Kärobof öfwer hwalfs stabilitet."

Anm. "förstod, såsom han säger, alltför wäl, att hwad med denna byggnad nu war gjordt icke stod att ändra och att således hans artifel i detta hänseende skulle wara fullkomligt utan ändamål." Nedanför glömmet han denna sin mening och framkommer med ett restaurationsprojekt. "Han föreflår, att en genombruten mur af sandsten uppsättes i den förres ställe, att de gamla forstolarne intaga sina förre platser, och att likaledes kyrkans altare måtte erhålla sin förre plats." Då wi ofwanföre ådagalagt, att kyrkan ursprungligen aldrig haft någon annan skiljomur mellan hufwudskepp och for än den del af kryptans westra sidomur, som höjer sig öfwer långhusets golfplan; så läwer wäl ingen sakkunnig wilja på allwar önska en ny skiljomurs uppsättande, ännu mindre läwer någon sådan wilja i midten af kyrkan åter uppsätta det stora altare, som först 1577 ditkommit, och hwilket war uti idel barockstil och ej hade det ringaste, som öfwerensstämd med kyrkans anordning. Då stads- och landsförsamlingarne behöfwa hufwudskeppets hela utrymme, enär predikanten blott der och i södra sidoskeppet höres; så torde det jemwäl bli temligen swårt att genomdrifwa ett sådant förslags utförande. Swartill skulle denna kostsamma instängning tjena, hwarigenom kyrkan icke så-

som fordom af behof för utan nu mera till hinder wid gudstjenstens förrättande affkars på midten och hennes ursprungliga perspektiv, som hon nu återfått, upphäfdes. Anm. påstår, att "här (nemligen från westra ingången) öppnar sig för honom ett mot sin bredd disproportioneradt skepp." Detta visar att han icke gjort sig reda för kyrkans grundtal. Man besinne, att kyrkans hela längd från wester till öster innehåller åtta gånger hufwudskeppets bredd, och att hon således till följe af sin geometriska plan icke kunde vara längre utan att jemwäl vara bredare. Man bemärke jemwäl, att den der inträder från wester genomskådar icke allenast kyrkans hufwudskepp, utan jemwäl forets mellersta och östliga qwadrater samt dithörande halfrotunda, och att allt detta tillsammans måste bereda ett storartadt perspektiv. Men om kyrkans hufwudskepp werkligen wore, hwilket wi bestrida, alltför kort i jemförelse med dess bredd, borde dertföre detta genom en stålkomur så affstängas, att denna kyrkas halfwa del åt öster ej kunde från wester genomskådas. Det är temligen oförklarligt, huru man kan yrka dylika satsar. Uti en not tillägger Anm. "att ett storartadt perspektiv icke kan komma i fråga i en kyrka, utan i en porticus, och orsaken är, såsom han uppgifwer, att en kyrka och en porticus hafwa olika ändamål att uppfylla." Detta är en alldeles splitterny lära, men betwislas kan, om denna utvecklad af Anm. gjorde någon lycka. Grunden för samma lära är icke minst sällsam, nemligen den, "att en kyrka och en porticus uppfylla olika ändamål." Byggde då de gamle sina pelare- eller bäggångar endast för att bereda perspektiver, eller byggde de sina kyrkor så, att inga perspektiver skulle deri finnas? Det lärer vara obestriddigt, att ingen utmärkt byggmästare i forn- medel- eller nutiden funnits, den der, förtrolig med den högre konsten ej infett, att hwarje ansenligare byggnad borde i möjligaste mätto så förläggas och utföras, att densamma på åskådaren gjorde det fördelaktigaste intryck. Medeltidens sinnrike byggmästare lade i synnerhet stor wigt derpå, att större kyrkor fingo upplystande perspektiver. Ja, man försökte jemwäl föröka detta intryck dymedelst att både pelare och omgifningsmurar småningom sammandrogos från wester till öster, och långhuset's golfsplan stundom höjdes i samma riktnig. Att en sådan anordning mångastädes finnes i utländska och i flera Swenska kyrkor, är ett obestriddigt factum. Det skulle lända till alltför stor widlyftighet att här anföra hwad en mängd lärde konstnare

yttrat i affeende på denna perspektiviska anordning.

Anm. nedskref enligt sin egen försäkran sin första artikel utan någon personlig hänsyftning i affigt att upplysa allmänheten och wederbörande till förekommande af dylika misstag, som de, hwilka efter hans förmenande egt rum i Lunds domkyrka. Denna förklarig måste naturligtwis tros lifsom hans öfriga ut-sagor, ehuruwäl det torde falla någon besynnerligt, att han nedanföre i sin uppsats säger, "att detta hos oss funnat få passera, härleder sig naturligen deraf, att wi inga sådana minnesmärken ega, som sjelfwa kunnat föra sin talan, sedan wi nu äfwen förlorat det sista och enda," nemligen Lunds domkyrka: och vidare, "hon utgjorde ock det enda fullständiga minnesmärke deraf (nemligen occidentalisk christlig byggnadskonst) wi egde i hela norden." Anm. har således haft helt andra bewefelsegrunder än de, hwilka han uppgifwit för sitt författarskap; ty ingen rätt klok försöker att rådda, hwad han ohjelpligen förlorat. Rifmycket — Han säger emellertid, "att han saknade känedom om hwem som egentligen varit upphofwet till och genomdrifwit projektet om de wanställande förändringarna, hwarom han erhöill första påpekningen i en not, som war bifogad artikeln." Då denna not innehöll, att det skulle varit en Consistorialis i Lund, hwilken gjort sig här till skyldig; så enär ifrågawarande sak, hwilken på sin tid ädrog sig allmän uppmärksamhet, ännu kan till sina minsta detaljer upplysas af handlingar, wilja wi fågna Anm., som i sin artikel förklarar sig icke vara någon wän af Öfwerintendentsembetet, med den under rättelsen, att det är just detta embete, som varit upphofwet till detta projekt, hwilket förorsakat den så kallade "barbariska förstörelsen." Saken är i forthet så. Wal af en passande orgelplats hade åtskilliga gånger varit föremål för Domkyrkorådets öfwerläggningar, då omsider beslut fattades att sätta orgeln i högkoret. Då kyrkans skönaste parti tillika med fem fönsteröppningar blifwit härigenom undandölsde, så började man allmännare inse det opasfande häri, och man förenade sig uti en underdånig begäran, att en arkitekt måtte hitsändas för sakens bedömande. Tillfölje af nådig befallning nedkom 1832 en af Öfwerintendentsembetets ledamöter, hwilken uti afgifwet betänkande förklarade, att rätta orgelplatsen wore wid hufwudingången, att stålkomuren mellan hufwudskepp och kor samt båda mellanmurarna på sistberörda ställe måste undandröjas, att forstolarne måste nedshyttas i kryptan, att

öfre och nedre kyrkan borde förenas med en bred trappanläggning, kortligen att allt det, hwilket nu fallas en icke nog beklagensvärd vandalism, borde werkstäl- las. Samme konstnär, uppgjorde äfwen ritningar, hwilka jemte ofwanberörda betänkande efter Sverin- tendentsembetets granskande och godkännande blefwo den 4 Maj 1833 i nåder stadfästade. Alltså suum, cuique. Wi wäga emellertid tro, att ehuru Ann. förfunnat, att den, som utrikes framkommit med något sådant som den såkallade barbariska förstörelsen i Lunds Domkyrka, skulle blifwit ansedd såsom saknande all kännedom och allt omdöme i saken, den utmärkte konst- nären, som på berörda sätt gjort sig wälförjent af samma katedral, icke har skäl att ångra sitt tillgö- rande; men det förundrar oss, att han, som naturligt- wis bör ega tillräcklig kännedom i hithörande ämnen, ej funnit sig uppkallad att rättfärdiga sin åtgärd, för hwars riktighet han framför alla andra står till swars.

Ann., som först efter mer än fyra månaders för- lopp upptagit wårt förra genmål till granskning, lof- war fortsättning af skriftwerlingen, men tager sig ett halft års anstånd härmed. Wi ha således äfwen å wår sida icke tyckt det brådskade med detta swar; i syn- nerhet som ingen, den der tager närmare kännedom om saken, behöft denna ytterligare belysning för att stadga sitt omdöme.

(Forts. fr. föreg. nr.)

Theodor von Wedderkops resa i Danmark och Sverige. Sjelfwa språket, förr och ursprungligen skönt och ädelt, har der- igenom erhållit någonting qwinligt; när wenne Danstar tala med hwarandra, anmärkte någon, så låter det som om ett par gamla karringar antingen grälade fins emellan eller jemrade sig öfwer en olycka. Och litwål är Dansten en man i ordets full- komligaste bemärkelse, en hyste när det gäller! Detta har han hundrade gånger wifit. Titelsjukan hör också till Danstarnes små swagheter; 300 kammarjunkare och 150 kammarherrare är intet obetydligt antal. Titlarne justitseråd, kansliråd, etatsråd, frigsråd fastas förunderligt omkring: ej sällan bär en postmä- stare eller tulltjensteman desamme; en af mina lärare wid sto- lan i Helsingör war frigsråd. — Äfwen ordnar älskar Dan- sten mycket. — Dansten har någonting ogement makligt i sitt wäsen; allt måste wara beqwämt för honom, hans listighet må icke hämmas af något; derför finner man också ingenstädes så få Dandy's som i Danmark. En trång rock, en styf halsduk är en plåga för Dansten, och hwarifrån skall han få tid och stillhet att lägga häret i firliga wågor! Tusende saker gå res- dan tidigt på morgonen omkring i hans hastwud; han har så myc-

ket som redan i dag skall besörjas, utföras. Och dock wet han ganska wäl att wärdera en trefsig sinnesstämning (Gemüth- lichkeit), han älskar de menniskor, som hafwa mycken "Gemyt" — ett eget danskt ord har han icke här för — och detta är kan- ske det som företrädeswis drager honom till Tysken. Annars står Tysken ej mycket högt anskrifwen hos honom; "en tydf Wind- beutel" kallar han denne, besynnerligt nog! Gud wet att af Windbeutelshymne hafwa wi dock ganska ringa! — Fruntimren äro alldeles som männen, med de modifikationer, som könets olikhet nödwändigt medför; lefwande, fulla af talang och för- stånd, och — talträngda. Förargens icke på mig för detta; jag har ju ofta med sann förnöjelse hört Er pladdra; I kom- men så alltråkigt från det hundrade i det tusende, och Edra listiga kloka anletsdrag hafwa derwid en rörlighet, att det till- hör ett werksligt studium att utleta huru I egentligen sen ut. Men I ären i det hela wackra och intagande, I älskliga qwin- nor! — Endast kunde händer och fötter wara något mindre."

För Sverige wisar sig författaren i wida högre grad en- tusiasmerad, än för Danmark. Han kan ej nog berömma fol- ket och hans resefildring bildar i detta afseende den ljusaste kontrast mot den mörka fluggbild som greswinnan Ida Hahn utkastat af Sverige. Wäl fann han landet icke så komforta- belt som Danmark, men af en desto noblare karaktier. Sedan han från Sverige återkommit till Danmark, jemför han begge länderna och yttrar: "I Sverige war det stort och herrligt, skönare, mycket skönare än här; jag stod så ofta beundrande, betagen framför dessa landskapers majestät; men ofta kom en obestriktig känsla af melankoli och wemod öfwer mig i denna ljudlösa, lifsom utomjordiska stillhet; det war icke sorgsenhet, det war ingen tryckande känsla, twertom kände jag mig lystad, men allwarlig; en högre ande swäswade med mäktigt wingslag öfwer mig; mitt hela wäsen war mera förändigadt; jag kände hos mig en benägenhet till poetisk werksamhet; det rödde sig i mig med de herrligaste, men moll-ackorder. Min kroppss muss- ler woro kraftfullare, mera spända, det war som skulle äfwen jag — i lifhet med landets inwånare — kämpa med denna hårda wäldiga natur. Jag hade intet behof af lifswets be- qwämlichkeiten, af god mat, god dryck, mjukt läger; jag kände mig alltigenom kraftig. Helt annorlunda här. Denna na- turens yppighet hänför också menniskorna till yppighet; öfwer- allt herrskar här en egen wälmåga (Wohlbehagen), en komfort, hwaraf der icke är spår. Den finliga wällesnaden får här öf- werhanden, här är ingen kamp med naturen, som snarare er- bjuder allt med slösande hand. Der är måttlighet ända till torftighet*), här wällesnad ända till yppighet. — Der uppperer menniskan, såsom tallen på sin klippa, smärt och kraftfull, till sitt yttre allwarjam och icke sällan stel, till sitt inre full af brännbart ämne; här äro dess former runda och yppiga, fylli- ga och röda kinderna, sinnet är gladt, muntert och lefnadslu-

*) Smäländningen säger: "Brukost är slöseri, middagsmat är landsföd, får jag intet till astone, så kan det blifwa der- wid." Hos Skåningarne är det annorlunda, de woro län- ge Danstar.

figt. — Der utvecklar sig karakteren till kraft och energi; sundt, praktiskt förstånd, som kastar sig på den närmaste werkligheten, begagnar det förhandenwarande sig till nytta, förherrskar hos Swenskarne; Dansken är welligare, men också mera genial, listigare, konst och wetenskap stå i hans tjänst; han har öppet sinne för sann skönhet, och intet wetandets område finnes som han ej odlat. Sverige har så konstnärer att uppvisa, och af wetenskaperna är det egentligen blott naturens, i hwilka dess söner utmärkt sig; men i dessa äro de också stora. — Dansken är rationalist, under det Swensken med orthodox stränghet håller fast wid kyrkans sätter; denne är afgjord, nästan alltför stel Luteran, den förre afgjord Deist*). — Swenskens språk är kraftfullt och ädelt, klingande som metallen i dess berg, mildtonande på samma gång och lockande såsom eldsvornas sång; det danska har i sin klang något ignobelt, det är wekt och slappt, men otroligt rikt, bösligt, sögande sig för hwarje begrepp, hwarje tanke, hwarje individualitet; det förre är egenlligen uti blifwande, detta sednare är färdigt**). — Begge folken äro tappara, ej flyende någon fara, något offer när det gäller fäderneslandets wäl, hwilket begge älska med passion; men Swensken ställer äran lika med fäderneslandet. Danskens egentliga element är hastwet; när de rullande böfjorna höja sig, höjer sig också hans mod, hans obesegerliga kraft; med fast botten under sig känner Swensken intet motstånd***). — Swensken älskar yttre glans, försmår äfwen icke glittret; Dansken aktar ringa derpå; men hwad han har måste wara bastant, solidt och waraktigt†) — Dansken är oändligt pratsam, bär hjerat på läp-

*) Jag statuerar naturligtwis undantag. Sverige har ännu icke arbetat sig igenom rationalismen, Danmark står midt i den, wi hafwa den bakom oss.

***) Det swenska språket, fullt af de herrligaste elementer, har länge smäktat i den efter fransyskt mönster tillskurna Akademien sjettrar. Det har brutit dessa sjettrar, och friheten bär redan sköna frukter.

****) I ett lustflott på Seland är ett rum behängt med idel framställningar af sjöslagtingar, i hwilka Swenskarne blifwit besegrade af Danskarne. Då dessa målningar en gång med något indiffret sjelfstillfredsställelse förewisades en Swensk, wände denne sigande den ena efter den andra om. Tillfrågad, hwarföre han gjorde så, svarade han: "Jag wille blott se, om ej landdrabningarne kanske stode på andra sidan."

†) De swenska fruntimren drifwa en högst beklaganswärd lyx i kläder, hwilken ofta ej står i något förhållande till deras penningetillgångar. De rikas exempel rycker med sig de fattigare, hos hwilka kan tänka ej allt som glimmar är guld; och ej sällan lider man hemma brist på det nödwändiga, för att kunna uppträda i siden och atlas. Danskarne kläda sig långt enklare, men ofta också något wärdslöst. — En swensk diner har otaliga rätter; idel lätta, men

parna, derföre är man hos honom strar hemmastadd; Swensken är ytterst tystlåten, försigtig i sitt tal, hängsiver sig icke lätt, en lång bekantskap hör till, för att tränga genom skalet till kärnan. Det är begge högst intressanta, riktbegäfwade folk. Nationalhatet, som århundradet igenom, närde af beständiga krig, herrskat emellan dem, försvinner år från år allt mera. De hafwa ömsesidigt lärt högakta hwarandra, kärleken skall snart följa efter. Ett andigt utbyte, en andig förening har begynt — tack ware de yngre generationerna; de hafwa begripit Nordens uppåst. Skandia skall ännu en gång se sina söner i det närmaste förbund. — Tänken på Edert heliga antal, tänke på treklangens makt!" — — —

"Der Drier'sche Rock. Ein Tractätlein aus Mecklenburg, von L. Reinhard" är titeln på en liten nyligen i Hamburg utkommen skrift, hwilken bland de hundradetals som redan utkommit rörande detta ämne och den dermed sammanhängande saken inom katolska kyrkan, utmärker sig genom den humoristiska ton hwarmed han afhandlar sitt föremål. Förf. har redan förut med lycka försökt sig på humorns fält; hans bref öfwer pietismen emottogs med allmänt bifall. Han hade, så till sägandes träffat spiken på hwarudet, och han träffar den äfvenså i sin Drier'ska rock. Hörom honom på ett par ställen: "Från den förste feniciske wäfwarens tider ända till den sista schlesiske, som hungrade ihjäl, har ännu intet stycke tyg, wore det till och med en balklädning för en prinsessa, blifwit fabricerad som satt människornas sinnen, tungor och pennor till den grad i rörelse, som den helige kamlotbrocken i Drier." "Och detta Drier ligger ej, skulle man tro, i Hans Helighets Dalai Lamas länder, utan i Tyssland, andens hemwist; detta Drier ligger i Preussien, intelligensens och polisens stat; och skandalen tilldrager sig i det 19:de århundradet af kristna tideräkningen, och i 4:de århundradet efter boktryckerikonstens uppfinning." "Drier'ska underverket är emedertid intet af den ordinarie sorten, utan hör till de blå undrens kategori. Öfwerwäger man emedertid, att år 1844 tillika är år 304 efter stadfästelsen af de heliga fäderna af Jesu orden, så måste man bewilja den Drier'ska skandalen, hwad det förunderliga beträffar, åtminstone 30 procentis rabatt." — — —

stligt och för ögat tillredda saker, Dansken ätundar icke mycket, men en dugtig rostbeef och en kraftig soppa få ej fela.

N:r 28 af denna Tidning, utgifwes Lördagen d. 20 September.

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1845.

